

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Голова приймальної комісії

проф. Олександр В. Поддінні

«25» квітня 2024



ПРОГРАМА ВСТУПНОГО ІСПИТУ

«Сучасна українська літературна мова»

Освітньо-науковий ступінь «Доктор філософії»

на основі ОС магістр, ОКР спеціаліст (НРК7)

(вступ за іншою спеціальністю)

Освітньо-наукова програма Філологія

Спеціальність 035 Філологія

(денна та заочна форми навчання)



Умань-2024

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета вступного іспиту з сучасної української літературної мови – перевірити лінгвістичну підготовку вступників до аспірантури.

Програма вступного екзамену інтегрує відомості про фонетичну (описову та історичну) систему, словотвір, лексичний склад, фразеологію, граматичну будову української мови.

Вступник повинен продемонструвати знання фонетичної системи української мови, історичних змін, що відбувалися протягом її становлення, лексикології та фразеології, граматичної системи мови, володіти орфоепічними нормами літературної мови, логічно і послідовно викладати думки, наводити приклади.

Вступник повинен **знати**:

- основні напрями дослідження звукової будови української мови;
- різновиди комбінаторних модифікацій;
- історичні та позиційні зміни голосних і приголосних звуків (фонем);
- історію та принципи українського правопису;
- особливості лексичної системи української мови;
- семантичні зв'язки та парадигматичні відношення між словами;
- типологію і класифікацію фразеологізмів, їхні функціональні властивості;
- історію лексикографії, типи лексикографічних праць і принципи побудови їх;
- словотвірні процеси в українській мові, синхронний і діахронний словотвір, способи словотвору;
- морфемну структуру слова, типи морфем;
- актуальні напрями дослідження граматичної будови мови;
- диференційні ознаки різних типів мовних одиниць;
- лексико-семантичні розряди (групи) і структурно-семантичні типи лексичних та граматичних одиниць, принципи класифікації їх;
- основні принципи, методи і прийоми лінгвістичного дослідження тексту.

Вступник повинен **вміти**:

- аналізувати мовні явища, систематизувати їх, робити висновки та узагальнення;
- визначати види і причини виникнення комбінаторних і позиційних модифікацій, історичних і позиційних чергувань та аналізувати їх;
- характеризувати етапи становлення і принципи українського правопису;
- аналізувати одиниці лексичної системи української мови;

- визначати й аналізувати семантичні зв'язки та парадигматичні відношення між словами;
- здійснювати класифікацію різних типів фразеологізмів і характеризувати їхні функціональні властивості;
- характеризувати лексикографічні праці, визначати типи і принципи побудови їх;
- аналізувати словотвірні процеси в українській мові, синхронний і діахронний словотвір, способи словотвору;
- характеризувати морфемну структуру слова, типи морфем, їхні функції;
- встановлювати лексико-семантичні розряди (групи) і структурно-семантичні типи лексичних та граматичних одиниць та аналізувати їх;
- виділяти диференційні ознаки різних типів граматичних одиниць;
- виконувати всі види мовних розборів слів, словосполучень, речень;
- застосовувати теоретичні знання для виконання практичних завдань;
- комплексно аналізувати історичні джерела та історичні факти;
- системно мислити і синтетично використовувати набуті знання у дослідницькій діяльності;
- застосовувати основні принципи, методи і прийоми лінгвістичного дослідження тексту.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ВСТУПНИКІВ

<i>Рівень</i>		<i>Бали</i>	<i>Характеристика усних відповідей</i>
Не склав		0 – 99	Вступник називає деякі поняття з української мови, за допомогою екзаменатора визначає поодинокі ознаки мовних одиниць.
Склав	Початковий	100	Вступник виявляє поверхові знання навчальної програми; не вміє виділити теоретичний і фактичний матеріал; неправильно відповідає на запитання; допускає грубі порушення норми літературної мови.
		101 – 109	Вступник виявляє поверхові знання навчальної програми; не вміє виділити теоретичний і фактичний матеріал; непослідовно і невпевнено відповідає на запитання; допускає грубі порушення норми літературної мови.
		110 – 119	Вступник виявляє поверхові знання навчальної програми; не вміє виділити теоретичний і фактичний матеріал; непослідовно і

		невпевнено відповідає на запитання; допускає порушення норми літературної мови.
Середній	120 – 129	Вступник виявляє знання і розуміння основних положень з навчальної дисципліни, але допускає значні помилки у викладі матеріалу, які свідчать про недостатньо глибоке засвоєння теоретичних понять; володіє матеріалом на репродуктивному рівні, демонструє початкові вміння; допускає значні помилки в мовленнєвому оформленні.
Середній	130 – 139	Вступник виявляє знання і розуміння основних положень з навчальної дисципліни, але допускає значні помилки у викладі матеріалу, які свідчать про недостатньо глибоке засвоєння теоретичних понять; володіє матеріалом на репродуктивному рівні, демонструє початкові вміння; допускає помилки в мовленнєвому оформленні.
	140 – 149	Вступник виявляє знання і розуміння основних положень з навчальної дисципліни, але допускає значні помилки у викладі матеріалу, які свідчать про недостатньо глибоке засвоєння теоретичних понять; володіє матеріалом на репродуктивному рівні, демонструє початкові вміння; допускає помилки в мовленнєвому оформленні. Вступник частково розкриває питання при допомозі викладача.
Достатній	150 – 159	Вступник виявляє достатні знання і розуміння основних положень з навчальної дисципліни, але допускає деякі помилки, які сам виправляє; у відповіді є поодинокі недоліки в послідовності викладу матеріалу і незначні порушення норм літературної мови. Вступник уміє зіставляти та узагальнювати засвоєний матеріал. Вступник володіє незначним історіографічним та джерельним матеріалом.
	160 – 169	Вступник виявляє достатні знання і розуміння основних положень з навчальної дисципліни,

		але допускає деякі помилки, які сам виправляє; у відповіді є поодинокі недоліки в послідовності викладу матеріалу і незначні порушення норм літературної мови. Вступник уміє зіставляти та узагальнювати засвоєний матеріал, робить власні висновки. Вступник розкрив сутність питання у загальних рисах та виклав послідовність подій, показав окремі причино-наслідкові зв'язки, виклав загальноствановлені висновки.
	170 – 179	Вступник виявляє достатні знання і розуміння основних положень з навчальної дисципліни, але допускає деякі помилки, які сам виправляє; у відповіді є поодинокі недоліки в послідовності викладу матеріалу і незначні порушення норм літературної мови. Вступник уміє зіставляти та узагальнювати засвоєний матеріал, робить власні висновки, виявляє частково евристичний інтерес.
Високий	180 – 189	Вступник ґрунтовно і повно викладає навчально-науковий матеріал, володіє методами дослідження, уміє виділити теоретичне і фактичне в матеріалі; виявляє повне розуміння матеріалу, обізнаний з теоретичними підходами і концепціями, логічно і послідовно обґрунтовує свої думки; глибоко розкриває суть питання, застосовує теоретичні знання для аналізу соціально-педагогічних явищ, наводить приклади соціально-педагогічних досліджень. Вступник загалом володіє історіографічним та джерельним матеріалом. При викладі матеріалу вступник оперує окремими дефініціями та фаховими термінами.
	190 – 199	Вступник ґрунтовно і повно викладає навчально-науковий матеріал, володіє методами дослідження, уміє виділити теоретичне і фактичне в матеріалі; виявляє повне розуміння матеріалу, обізнаний з

		<p>теоретичними підходами і концепціями, логічно і послідовно обґрунтовує свої думки; глибоко розкриває суть питання, застосовує теоретичні знання для аналізу соціально-педагогічних явищ, наводить приклади соціально-педагогічних досліджень та з власного соціально-педагогічного досвіду.</p> <p>Вступник добре володіє історіографічним та джерельним матеріалом. При викладі матеріалу чітко формулюються дефініції та правильно використовується фахова термінологія.</p>
	200	<p>Вступник ґрунтовно, повно та послідовно викладає навчально-науковий матеріал, володіє методами дослідження, уміє виділити теоретичне і фактичне в матеріалі; виявляє повне розуміння матеріалу, обізнаний з теоретичними підходами і концепціями, логічно і послідовно обґрунтовує свої думки; глибоко розкриває суть питання, застосовує теоретичні знання для аналізу соціально-педагогічних явищ, наводить приклади соціально-педагогічних досліджень та з власного соціально-педагогічного досвіду.</p> <p>Студент всебічно володіє історіографічним та джерельним матеріалом. При викладі матеріалу чітко формулюються дефініції, правильно використовується фахова термінологія.</p>

СТРУКТУРА ОЦІНКИ

Питання екзаменаційного білету оцінюється за шкалою від 100 до 200 балів. Загальна оцінка за вступне випробування визначається як середнє арифметичне оцінок за кожне питання поділене на кількість питань екзаменаційного білету.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ВСТУП

Українська мова – національна мова українського народу. Походження і розвиток мови української народності і нації. Українська мова серед інших слов'янських мов. Спільні й відмінні фонетичні, лексичні та граматичні ознаки. Сучасна українська літературна мова : основні ознаки, форми існування. Мовна норма та її соціальне значення, типи норм.

Концепції зародження і розвитку української мови.

ФОНЕТИКА І ФОНОЛОГІЯ

Артикуляційно-акустична характеристика голосних і приголосних фонем / звуків. Зміни голосних і приголосних фонем / звуків у потоці мовлення.

Функції фонем. Головний вияв і варіанти голосних і приголосних фонем. Історичні чергування голосних і приголосних фонем.

Фонетичне членування мовного потоку. Склад як частина фразового такту. Український складоподіл.

Наголос. Ознаки українського наголосу. Енклітики й проклітики.

ГРАФІКА Й ОРФОГРАФІЯ

Історія українського правопису (від XIV ст. до к. XVIII ст.). Правописи І. Котляревського й О. Павловського (у порівнянні).

Правописна система М. О. Максимовича. Історія укладання та видання правописів 1933, 1946, 1960 років. Лінгвістичні дискусії щодо літери Г. Головні зміни в українському правописі 1990 року. Найважливіші зміни в проєкті українського правопису 1999 (за ред. В. В. Німчука) та правописі 2003 (за ред. В. М. Русанівського).

Принципи українською правопису. Позначення на письмі змінених при словотворенні приголосних звуків.

ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ

Семантична структура слова. Проблема семантичної валентності та сполучуваності. Семантичне узгодження. Проблема метафори в лінгвістиці. Проблема метонімії в лінгвістиці.

Предмет фразеології. Актуальні проблеми фразеології сучасної української мови. Типологічні ознаки і класифікація фразеологічних одиниць. Зв'язок фразеологізмів із частинами мови. Фразеологічна варіантність й індивідуально-авторські перетворення. Експресивно-стилістичні властивості фразеологізмів.

СЛОВОТВІР

Актуальні проблеми словотвору. Словотвірна структура слова в українській мові. Словотвірне значення слова. Способи словотвору. Словотвірний тип. Продуктивність словотвірного типу. Способи словотвору.

Морфемна структура слова. Типи морфем. Зміни в морфемній структурі слова.

ГРАМАТИКА

Морфологія як розділ граматики, напрями дослідження та актуальні проблеми. Лексико-граматичні класи слів і принципи виділення їх.

Морфологічна парадигма. Способи вираження граматичних значень.

Іменник як одна із центральних частин мови. Категоріальна семантика іменника, семантико-граматичні категорії. Категорія збірності й одиничності. Категорія істот і неістот. Категорія роду. Категорія числа. Категорія відмінка. Основні значення відмінків. Субстантивація.

Категоріальна семантика та граматичні категорії прикметника. Розряди прикметників за значенням. Форми прикметників. Ад'єктивація.

Особливості частиномовної природи числівника. Категоріальна семантика, граматичні категорії та синтаксична роль числівника. Розряди числівників за значенням і граматичними ознаками. Особливості категорії відмінка в числівниках. Нумералізація.

Погляди сучасних мовознавців на займенник як частину мови. Співвідношення займенників з іншими частинами мови. Групи займенників за значенням. Словозміна займенників. Проніміналізація.

Дієслово як центральна частина мови. Категоріальна семантика, граматичні категорії та синтаксична роль дієслова. Морфологічні, синтаксичні та аналітичні дієслова. Творення дієслів. Семантико-граматичні ознаки дієслівних утворень.

Категорія виду. Творення корелятивної видової пари. Перфективація. Імперфективація.

Категорія перехідності (неперехідності). Категорія дієслівного стану.

Категорія особи. Безособові дієслова.

Категорія часу дієслова. Категорія способу дієслова.

Категоріальна семантика, граматичні категорії та синтаксична роль прислівника. Значеннєві розряди прислівників. Морфологічний склад прислівників. Адвербіалізація.

Службові частини мови, категоріальна семантика, морфологічні особливості, синтаксична роль. Проблеми класифікації і диференціації службових лексико-граматичних класів.

Синтаксис як розділ граматики, проблемні аспекти.

Вчення про словосполучення. Типи словосполучень.

Вчення про речення. Зовнішньо-синтаксична структура речення. Основні ознаки речення. Класифікація речень.

Просте речення. Внутрішньо-синтаксична структура речення.

Синтаксичне й актуальне членування речення

Односкладні речення.

Неповні та еліптичні речення. Нечленовані конструкції (слова - речення).

Просте ускладнене речення.

Складне речення як синтаксична одиниця. Засоби поєднання частин складного речення.

Основні типи складних речень.

Складносурядне речення. Засоби поєднання предикативних частин складносурядних речень. Класифікація складносурядних речень.

Складнопідрядне речення. Принципи класифікації складнопідрядних речень.

Структурно-семантичні типи складнопідрядних речень.

Складні безсполучникові речення.

Складні багатокomпонентні речення з різними типами зв'язку.

Складне синтаксичне ціле. Засоби зв'язку між компонентами складного синтаксичного цілого. Структурні типи складних синтаксичних цілей.

Пунктуація. Принципи української пунктуації. Система розділових знаків.

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Теоретичні основи лінгвістичного аналізу художнього тексту. Художній текст як об'єкт лінгвістичного аналізу. Основні текстові поняття і категорії. Своєрідність художнього тексту: загальні тенденції слововживання; модель конструювання; окремі елементи (слова-символи, концепти) й поняття.

Методичні засади лінгвістичного аналізу художнього тексту. Основні принципи, методи і прийоми лінгвістичного дослідження тексту. Різновиди (типи), техніка виконання лінгвістичного аналізу художнього тексту. Граматичні особливості мови художнього твору: специфіка аналізу. Композиційно-мовленнєві засоби організації художнього тексту як цілого (закритої системи).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вакарюк Л., Панцьо С. Українська мова. Морфеміка і словотвір. – Тернопіль: Лілея, 1999. 220 с.

2. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.

3. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / автори: І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова; за ред. К. Г. Городенської. К. Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.

4. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія. – Вінниця: «Поділля, 2000», 2003. 464 с.

5. Мойсієнко А.К. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого речення. К. ПП Я. Січовик, 2006. 240 с.

6. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту : посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Марія Крупа. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. 496 с.

7. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: Навч. посібник / О. В. Крушельницька. К. : Кондор, 2003. 192 с.

8. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: Курс лекцій / О. В. Кустовська. Тернопіль : Економічна думка, 2005. 124 с.

9. Сучасна українська мова: Морфологія : підручник / Л. А. Алексієнко, О. М. Зубань, І. В. Козленко; за ред. А. К. Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К. : Знання, 2013. 524 с.

10. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін. / за ред. А. П. Грищенка. 2-ге вид., перероб. і допов. К. : Вища школа, 1997. 492 с.

11. Українська мова. Енциклопедія. Вид. 2-ге, випр. і доп. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

Розглянуто та затверджено на засіданні кафедри української мови та методики її навчання (протокол № 13 від 11 квітня 2024 р.)

Голова предметної комісії

Світлана ШУЛЯК

Завідувач кафедри української мови
та методики її навчання

Валентина РОЗГОН

**ЗГІДНО
З ОРИГІНАЛОМ**